

УДК 7.01:7.042(477)(091)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-1-19>

Олександр ВАСИЛЬЄВ,

orcid.org/0000-0003-1255-3756

доктор філософії з дизайну,

старший викладач кафедри графічного дизайну

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) *aleksandr.vasylievs@gmail.com*

Катерина ТЮРМЕНКО,

orcid.org/0009-0005-8985-3396

студент II курсу магістратури факультету дизайну

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) *aleksandr.vasylievs@gmail.com*

УКРАЇНСЬКИЙ ОРНАМЕНТ: ГЕНЕЗА, ІСТОРІЯ, РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ПРАКТИКИ

Стаття присвячена дослідженню та узагальненню інформації про історичний розвиток українського орнаменту як одного з ключових елементів національної художньої традиції. Проаналізовано його генезу та розвиток – від прадавніх археологічних зразків до сучасних форм інтерпретації в дизайні, моді, архітектурі та цифровій культурі. Досліджено український орнамент як культурно-історичне явище, що відображає світогляд, художнє мислення та естетичні принципи українського народу. Особливу увагу приділено символіці орнаментальних мотивів, регіональним особливостям, ролі орнаменту у формуванні культурної ідентичності українців, дизайні та сучасній візуальній культурі XXI ст. Аналіз охоплює регіональні відмінності, міждисциплінарні підходи до орнаменту й сучасні естетичні/комерційні етнодизайнерські практики. В роботі визначено закономірності розвитку та окреслено перспективи подальшого вивчення орнаменту в контексті глобалізаційних процесів. **Методи дослідження.** Застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи культурологічного, мистецтвознавчого та семіотичного аналізу. Використано історико-типологічний аналіз для вивчення еволюції орнаментальних форм, систематизації існуючих досліджень, визначення основних підходів до символіки; порівняльно-типологічний – для аналізу них особливостей; структурно-функціональний – для дослідження семіотичної системи орнаменту; порівняльно-регіональний аналіз та розгляд застосування орнаментальних мотивів у сучасній візуальній і прикладній культурі. Емпіричну базу склали публікації з українських та англomовних джерел, які стосуються теми орнаменту, музейні колекції та сучасні дизайн-проекти та наукові. **Мета дослідження** полягала в узагальненні історико-культурного розвитку українського орнаменту, аналізі його основних етапів та характеристика сучасних практик використання орнаментальних форм у візуальній культурі. **За результатами дослідження** виявлено, що орнамент відіграє важливу роль у збереженні ідентичності народу, втілюючи культурні та традиційні цінності в різних сферах життя. Встановлено безперервність розвитку української орнаментальної традиції від палеолітичних геометричних знаків до сучасних цифрових інтерпретацій. Виявлено функціонування орнаменту як універсальної семіотичної системи передачі культурних кодів. З'ясовано регіональну диференціацію орнаментальних традицій, що створює унікальну мозаїку локальних стилів від Подніпров'я до Карпат. Охарактеризовано технологічну еволюцію від ручних технік до цифрових методів створення, що розширила можливості творчого переосмислення традиційних форм. Оцінено вплив орнаменту на сучасний графічний дизайн, міжнародну моду та інтер'єрне мистецтво, що засвідчило його адаптивність до глобалізаційних викликів. Доведено роль орнаментального мистецтва у консолідації українського суспільства та формуванні національної ідентичності через феномен «Дня вишиванки» та інтеграцію в урбанізоване середовище.

Ключові слова: етнодизайн, українська символіка, орнамент, семіотика, культурна ідентичність, народне мистецтво, візуальні коди, цифровізація.

Oleksandr VASYLIEV,
 orcid.org/0000-0003-1255-3756

Ph.D in Design,
 Senior Lecturer at the Department of Graphic Design
 Kyiv National University of Technology and Design
 (Kyiv, Ukraine) aleksandr.vasylievs@gmail.com

Kateryna TYURMENKO,
 orcid.org/0009-0005-8985-3396

2nd year master's student at the Faculty of Design
 Kyiv National University of Technology and Design
 (Kyiv, Ukraine) aleksandr.vasylievs@gmail.com

UKRAINIAN ORNAMENT: GENESIS, HISTORY, DEVELOPMENT, AND CONTEMPORARY PRACTICES

*The article is dedicated to researching and synthesizing information on the historical development of the Ukrainian ornament as one of the key elements of the national artistic tradition. Its genesis and development are analyzed – from ancient archaeological samples to contemporary forms of interpretation in design, fashion, architecture, and digital culture. The Ukrainian ornament is investigated as a cultural and historical phenomenon that reflects the worldview, artistic thinking, and aesthetic principles of the Ukrainian people. Particular attention is paid to the symbolism of ornamental motifs, regional specificities, the role of the ornament in forming the cultural identity of Ukrainians, design, and contemporary visual culture of the 21st century. **The analysis covers** regional differences, interdisciplinary approaches to the ornament, and contemporary aesthetic/commercial ethnodesign practices. The work defines the patterns of development and outlines the prospects for further study of the ornament in the context of globalization processes. **Research Methods.** An interdisciplinary approach combining methods of cultural studies, art history, and semiotic analysis was applied. Historical-typological analysis was used to study the evolution of ornamental forms, systematize existing research, and define the main approaches to symbolism; comparative-typological analysis – to analyze specific features; structural-functional analysis – to study the semiotic system of the ornament; comparative-regional analysis and a review of the application of ornamental motifs in contemporary visual and applied culture were also employed. **The empirical basis** included publications from Ukrainian and English-language sources related to the theme of the ornament, museum collections, and contemporary design projects and scholarly works. **The goal of the study** was to generalize the historical and cultural development of the Ukrainian ornament, analyze its main stages, and characterize contemporary practices of using ornamental forms in visual culture. **The research results** revealed that the ornament plays an important role in preserving the people's identity, embodying cultural and traditional values in various spheres of life. **The continuity** of the development of the Ukrainian ornamental tradition from Paleolithic geometric signs to contemporary digital interpretations has been established. **The functioning** of the ornament as a universal semiotic system for transmitting cultural codes has been identified. **The regional differentiation** of ornamental traditions has been clarified, creating a unique mosaic of local styles from the Dnipro region to the Carpathians. **The technological evolution** from manual techniques to digital creation methods has been characterized, which has expanded the possibilities for creative reinterpretation of traditional forms. **The influence** of the ornament on contemporary graphic design, international fashion, and interior art has been assessed, demonstrating its adaptability to global challenges. **The role** of ornamental art in consolidating Ukrainian society and forming national identity through the phenomenon of "Vyshyvanka Day" and integration into the urbanized environment has been proven.*

Key words: ethnodesign, Ukrainian symbolism, ornament, semiotics, cultural identity, folk art, visual codes, digitalization.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української культури характеризується активним переосмисленням традиційної орнаментики та її адаптацією до потреб цифрової епохи. Трансформація орнаменту з національного оберегу в елемент масової культури потребує детального дослідження, оскільки впливає на процеси національної ідентифікації та культурної самопрезентації України в міжнародному контексті.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу ролі українського орнаменту в сучасних культурних процесах та його впливу на формування національної ідентич-

ності в умовах культурних та політичних викликів XXI століття. Орнаментальна спадщина України потребує наукового переосмислення не лише як музейний артефакт, але й як живий культурний ресурс, що активно формує сучасний візуальний ландшафт країни. Розуміння механізмів адаптації традиційних орнаментальних систем до сучасних комунікативних практик має принципове значення для розробки ефективних стратегій культурної політики, освітніх програм та креативних індустрій. Дослідження цих процесів дозволить визначити перспективи розвитку української культури та її конкурентоспроможність у глобальному

культурному просторі, а також сприятиме збереженню та творчому розвитку національної орнаментальної традиції.

Аналіз досліджень. Сучасні дослідження української орнаментики характеризуються міждисциплінарним підходом, що поєднує методи культурології, мистецтвознавства, семіотики, дизайну тощо.

Дослідження та публікації з проблематики еволюції форм та символіки українських орнаментів зосереджуються на різних аспектах цієї тематики. Одним з напрямків досліджень є вивчення історичного контексту розвитку українських орнаментів. Класичною працею в цій галузі є монографія Григорія Павлуцького «Історія українського орнаменту» (Павлуцький, 1927). Р. Захарчук-Чугай і А. Антонович (Захарчук-Чугай, Антонович, 2012) дослідили історичний розвиток українського орнаменту в контексті його зв'язку з природою та космогонічними уявленнями українців. У книзі Т. Кара Васильєвої (Кара-Васильєва, 2005) виокремлено та охарактеризовано основні етапи розвитку української вишивки, розкриває її роль і місце в оформленні одягу, житла та під час народних свят обрядів. Особливостям орнаментів часів Київської Русі, які стали важливою частиною архітектури, книжкового мистецтва, ювелірної справи присвячено роботу Р. Завгороднього (Завгородній, 2023). Дослідник визначив, що для декор Софійського собору в Києві (XI ст.) характерним є поєднує геометричні та рослинні мотиви, що відображають синтез візантійських і місцевих традицій. В ряді робіт (Тітор, Шостак, 2023; Чуприна, Терещенко, 2024) систематизовано інформацію про історичні періоди розвитку української орнаментики, розглянуто еволюція форм та символіка орнаментів української вишивки, проведено ґрунтовний аналіз використання орнаментики в сучасному етнотдизайні одягу, продемонстровано як українські мотиви інтегруються в глобальну модну індустрію, створюючи нові можливості для культурного експорту та формування позитивного іміджу України.

Значна кількість робіт присвячена дослідження складових елементів, колірних рішень та семантиці українських орнаментів, передусім у вишивці. Дослідники вивчають зв'язок між етнокультурними традиціями та вишиванням, доводять, що вишивка сприймається в Україні та світі як національний символ та найбільш відомий елементу національної культури. Фундаментальний внесок у вивчення орнаментики зробила Ольга Косач (Олена Пчілка), яка у 1876 році видала перше ґрунтовне дослідження, що стало науко-

вою основою для подальших досліджень, було представлено на Паризькій Всесвітній виставці 1878 року, що сприяло міжнародному визнанню української орнаментальної традиції. Її робота стала першою спробою створення наукової типології української орнаментики та вплинула на подальші дослідження (Олійник, 2021). В роботі Н. С. Янішевська (Янішевська, 2012) проаналізовано значення елементів геометричного орнаменту в процесі пошуку унікального стилю у контексті актуалізації та самовизначенні української нації. С. Китовою (Китова, 2003) надано аналіз знаків і символів орнаментів українських рушників. В роботі А. С. Гурської (Гурська, 2003) визначено, що колір, форма і окремі елементи орнаментів несуть в собі кодовану інформацію, яка дозволяє визначити регіон проживання та походження людини, її ім'я та прізвище тощо Авторка зазначає, що орнамент вишивки був індивідуальним та виконував роль своєрідного паспорту (Гурська, 2003). Дослідниця також виокремила та описала серед безлічі різноманітних мотивів і елементів української орнаментики загальнонаціональні елементів, що подібні по всій Україні за своїм зображенням та народними назвами, та такі, що поширені лише в певних місцевостях або регіонах (Гурська, 2003). Цієї ж думки дотримуються автори статті (Кушнарєнко, Соляник та Шевченко, 2023), що запропонували революційну концепцію «вишитого документа», розглядаючи українську вишивку як носій закодованої інформації з усіма ознаками автентичного документа. Дослідники показали, що орнамент функціонує як універсальна семіотична система, що зберігає культурну пам'ять нації та передає її через покоління. Вони виявили, що орнаменти української вишивки мають всі характеристики документа: матеріальний носій, знакову систему, інформаційне наповнення та здатність до збереження й передачі даних.

Ряд робіт присвячені дослідженню використання українських орнаментів в сучасному дизайні (Гальчинська, Мунтін та Костенко, 2024). Ю. Нікішенко (Нікішенко, 2002) в своїй роботі визначив орнамент як «текст культури», що зберігає архетипічні уявлення народу, переносючи їх у сучасність. Він констатує, що сьогодні художники і дизайнери трактують ці символи як універсальні знаки спадкоємності й національної самоідентифікації. В роботі (Колісник, Осадчук та Куровська, 2024) науковців КНУТД зосередили увагу на графічних аспектах українського орнаменту та його трансформації в сучасному дизайні. Вони дослідили приклади успішного використання орнаментальних мотивів у брендингу сучасних українських

компаній та проаналізували способи адаптації традиційних орнаментів у цифровому середовищі, виявивши основні тенденції спрощення форм, мінімалізації та використання контрастних кольорових рішень. Ця робота продемонструвала, як традиційна символіка адаптується до вимог сучасного графічного дизайну, зберігаючи при цьому свою культурну автентичність та емоційну виразність. В роботах І. О. Сиваш (Сиваш 2024) розглянуто вплив використання української орнаментики та етнічних мотивів на формування сучасного візуального простору. Дослідниця також вважає, що цифрова революція вивела використання етноелементів на новий рівень та відкрила можливості для необмежених експериментів з макетами, формами, типографікою та кольорами. Найбільш повним дослідженням сучасних практик графічного дизайну розроблених на основі трансформацій традиційних елементів візуальної культури України є книга Удріс-Бородавко Н. «Графічний дизайн з українським обличчям» (Удріс-Бородавко, 2023), в якій показано як елементи народної культури, декоративні орнаменти, символіка та колористика інтегруються в сучасний дизайн.

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що в сучасній науковій і періодичній літературі вивчалися теми, що висвітлюють окремі питання національного орнаменту, його еволюції та особливостям використання в сучасних дизайнерських практиках. Проте, на сьогодні не ці питання потребують подальшого дослідження. Тому тема є актуальною і своєчасною.

Мета дослідження полягає в узагальненні історико-культурного розвитку українського орнаменту, аналіз його основних етапів та характеристика сучасних практик використання орнаментальних форм у візуальній культурі. Особливої уваги потребує аналіз того, як орнаментальна спадщина адаптується до потреб цифрової епохи, зберігаючи при цьому свою автентичність та культурну значущість у процесах творення сучасної української візуальної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Орнамент – це універсальна форма художнього вираження, яка відображає не лише естетичні смаки певного народу, але й його світогляд, систему цінностей, соціокультурний досвід. В українській традиції орнамент виступає як сакрально-символічна система, що зберігає коди етнічної пам'яті. Його вивчення має міждисциплінарний характер і поєднує підходи археології, етнології, мистецтвознавства, культурології та дизайну. Г. Павлуцький (Павлоцький, 1927) вважав, що орнамент – це «візуальна мова етносу», через яку передається

духовна спадщина та етичні цінності. У випадку української культури, орнамент набуває особливого значення як художній вираз, зв'язок із традицією, засіб комунікації з минулим і маркер національної ідентичності. Науковий інтерес до українського орнаменту охоплює як історичні дослідження (археологічні, мистецтвознавчі), так і сучасні культурологічні та дизайн-орієнтовані підходи. У статті здійснено огляд ключових досліджень, зосереджуючись на трьох основних хронологічних і тематичних блоках: становлення й еволюція орнаменту; символіка й регіональні особливості; вплив на сучасну культуру. Вивчення еволюції форм і символіки українського орнаментики дозволяє зрозуміти зв'язок між різними періодами та регіонами, дослідити вплив інших культур на її розвиток та з'ясувати, як вона вплинула на інші галузі мистецтва (Тітор та Шостак, 2023).

Історична еволюція українського орнаменту демонструє тисячолітню безперервність розвитку від дохристиянських часів до сучасності з виразними періодами трансформації символічних систем. Археологічні знахідки (особливо знахідки в Мізині на Чернігівщині) свідчать, що орнаментування як форма естетичного вираження виникає на українських землях у добу неоліту. Зокрема, у трипільській культурі (V–III тис. до н. е.) орнаментальні мотиви – спіралі, меандри, кола, хвилясті лінії – прикрашали кераміку, відображаючи міфологічні уявлення про циклічність життя, родючість, стихії природи. Ці зразки стали першими проявами візуальної символіки, де орнамент мав сакральний характер і виконував магічно-захисну функцію. Ці зразки демонструють формування первинної системи знаків – своєрідного «візуального письма» прадавніх землеробських культур (Нікішенко, Пустовалов, 2012). Скіфський період привніс зооморфні мотиви, що знайшли відображення в золотих нашивках та аплікаціях, створивши синтез геометричної абстракції та образотворчого мистецтва. Середньовічний період XI–XII століть характеризувався появою перших літописних згадок про вишивку та розвитком складних орнаментальних композицій, що поєднували дохристиянську символіку з новими релігійними мотивами (Чупріна та Терещенко, 2024; Нікішенко та Пустовалов, 2012). У період Київської Русі (X–XII ст.) орнамент набуває розвинених форм у декоративному мистецтві, архітектурі, ювелірній справі, рукописній книзі. Орнаментальні композиції Софійського собору в Києві поєднують візантійські традиції з місцевими мотивами, формуючи унікальний синтез духовності та краси (Завгородній, 2023).

У цей час орнамент переходить від утилітарно-магічних функцій до естетико-символічних, стаючи виразом гармонії між людиною і світом. Він набуває семантичної глибини – його елементи символізують божественну гармонію, порядок світу, духовну досконалість. Отже, дослідження вказують на присутність орнаментальних мотивів уже в неолітичних культурах на території сучасної України. В Трипільській культурі зустрічаються спіралі, хвилясті лінії, меандри, які вважаються прообразами пізніших орнаментальних систем. Перехід до середньовіччя ознаменувався синтезом місцевих традицій з впливами візантійської культури. Зокрема, декорування таких пам'яток, як Софія Київська (XI ст.) демонструє об'єднання візантійських орнаментальних мотивів із місцевою художньою традицією (Завгородній, 2023).

У XIX ст. український орнамент стає визначальним елементом народної культури та невід'ємним елементом народного декоративно-прикладного мистецтва. Він використовується у вишивці, ткацтві, кераміці, розписі, різьбленні тощо. Г. Павлуцький у своїй праці (Павлуцький, 1927), що була першою спробою дослідження в цій сфері, зазначав, що орнамент формує «естетику праці» і є своєрідним «мовним кодом» етносу. Необхідно також зазначити, що символіка українського орнаменту залишається одним із найстійкіших культурних кодів. Особливо виразно в XIX ст. проявляються регіональні особливості орнаменту. Регіональна диференціація орнаменту створює унікальну мозаїку локальних традицій, що відображають географічні, історичні та етнокультурні особливості різних територій України. Подніпров'я характеризується використанням білої вишивки на білому або сірому тлі з геометричними мотивами, що створює ефект тонкої графічної роботи. Полтавщина відзначається м'якими приглушеними кольорами та складними рослинними композиціями з мотивами «калини», «дубового листя» та інших місцевих рослин. Для Полісся характерними стають геометричні мотиви та переважно червоно-чорна колірна гама, а для Поділля – поєднання геометричних і рослинних елементів. Карпатський регіон, особливо Гуцульщина, демонструє найбільш поліхромні та геометрично складні орнаментальні системи з множинами локальними варіантами, що відображають гірський ландшафт та пастушу культуру. Луганщина зберігає слобожанські традиції з характерними архаїчними та модерними мотивами, де на опліччях використовується червона заповноччя з ромбами, а на рукавах – повздовжний червоно-синій рослинний орнамент (Скляр, 2024).

Семіотична система українського орнаменту функціонує як складний код передачі культурної інформації з багатшаровим символічним навантаженням, створюючи унікальний феномен «вишитого документа». Геометричні елементи несуть космогонічне значення: ромби з крапками всередині символізують засіяне поле та жіночий початок родючості, хрести означають гармонію між небесним та земним світами, кола та спіралі відображають циклічність природних процесів та вічність буття. Рослинні мотиви, особливо «Дерево життя», представляють космогонічну модель всесвіту з трьома рівнями – підземним, земним та небесним, що знаходить відображення в симетричних композиціях з центральним стовбуром та розгалуженими «гілками». Ця семіотична система дозволяє розглядати орнамент як «правову українців» – універсальну систему комунікації, що передає культурні коди через покоління (Кушнарєнко, Соляник, Шевченко, 2023). Кольорова символіка несе глибокий семантичний зміст у традиційній орнаментіці, створюючи складну систему культурних значень. Червоний колір асоціюється з життєвою силою, любов'ю та енергією сонця, тому його найчастіше використовували для вишивки весільних рушників та святкових сорочок. Чорний символізує родючу землю, життєву мудрість та зв'язок з предками, його носили старші люди як знак нажитого життєвого досвіду. Білий колір означає чистоту, духовність та божественну благодать, синій – небесну сферу, душевний спокій та розум чоловіків. Зелений символізує відродження природи, молодість та надію на майбутнє, тому його часто використовували в орнаментах для молодих людей (Рихліцька, Косик, 2021).

На межі XIX–XX ст. відбувається активне переосмислення народних мотивів у професійному мистецтві. Український модерн (зокрема у творчості М. Жука, Г. Нарбута, О. Сластіона) звертається до традиційної орнаментики як до джерела національного стилю. На межі XIX–XX ст. український орнамент став основою для створення національного художнього стилю. У період модерну митці активно використовували орнаментальні мотиви та адаптували їх у графіці, архітектурі, книжковій ілюстрації тощо, що засвідчує перетворення орнаменту із декоративної практики на елемент модерної художньої мови. Як зазначає І. Мельник (Мельник, 2019), народний орнамент у цей час перетворюється на символ української автентичності, естетичної самодостатності та естетичною опозицією космополітичним тенденціям того часу, та став основою «українського стилю» в мистецтві кінця XIX – початку XX ст.,

передовсім у царині пошуків актуальних шляхів адаптації творчого переосмислення мотивів українського народного орнаменту.

У XX ст. у радянський період український орнамент зберігся переважно у сфері народних промислів. Попри ідеологічні обмеження, українські майстри (особливо вишивальниці, гончарі, різьбярі) продовжували розвивати традиційні мотиви, формуючи «народний стиль» у декоративному мистецтві. Водночас орнамент утратив частину сакрального змісту, перетворившись на елемент виключно естетичного декору (Тітор та Шостак, 2023).

Технологічна еволюція орнаментального мистецтва відображає поступовий перехід від ручних технік до механізованих та цифрових методів створення, що принципово змінило можливості тиражування традиційних мотивів. Механізація виробництва в XIX столітті дозволила масове виготовлення орнаментованих тканин, що сприяло демократизації декоративного мистецтва. Сучасний етап характеризується появою технологічних методів – цифрового програмування машин, створення віртуальних орнаментальних композицій та їх адаптації для використання в графічному дизайні, що створює нові можливості для творчого переосмислення традиційних форм (Чупріна та Терещенко, 2024).

У XXI столітті український орнамент переживає відродження завдяки розвитку етнодизайну, а сучасні художники й дизайнери поєднують традиційні мотиви з новими матеріалами, цифровими технологіями та мінімалістичною естетикою (Сиваш, 2024). У XXI ст. український орнамент активно входить у сферу цифрового мистецтва, веб-дизайну, інтер'єру, моди, візуальної айдентики тощо. Сучасні дизайн-практики на основі українського орнаменту демонструють успішну адаптацію архетипних символів до потреб сучасного візуального мистецтва та комерційного дизайну. Орнаментальні мотиви стають частиною брендингу державних і приватних ініціатив. Таке переосмислення сприяє створенню нової національної айдентики – поєднання традиційної символіки з глобальними формами комунікації. Таким чином, орнамент переходить із площини етнографічної спадщини до сфери сучасної комунікації. У сучасному українському суспільстві орнамент набув статусу символу спротиву й відродження. Під час Революції гідності та війни 2022 року українські орнаментальні мотиви активно використовувалися як візуальні маркери української ідентичності, культурного спротиву та єдності. у плакатному мистецтві, соціальних кампаніях, цифрових

і артпроектах як символ духовної стійкості та культурного коріння. За твердженням дослідників (Гоцалюк, 2021) орнамент стає «носієм духовної спадщини етносу», який поєднує традиційні цінності з сучасною креативністю. Сучасні дослідження також підтверджують, що український орнамент функціонує як потужний засіб формування макрокультурної ідентичності в транснаціональному контексті.

Цифрова трансформація орнаментального мистецтва створила принципово нові можливості для збереження, дослідження та творчого розвитку традиційної спадщини через використання сучасних технологій візуалізації. Оцифрування музейних колекцій дозволило бази даних орнаментальних мотивів, доступних для дослідників та дизайнерів у всьому світі, що сприяє міжнародному визнанню української культурної спадщини. Розвиток програмного забезпечення для створення та редагування орнаментальних композицій дозволяє сучасним майстрам експериментувати з традиційними формами, створюючи інноваційні рішення для різних сфер застосування. Концепція «вишитого документа» відкриває новий напрям, де орнамент розглядається як носій закодованої інформації з усіма характеристиками автентичного документа – матеріальним носієм, знаковою системою та здатністю до збереження і передачі культурних даних. Соціокультурний вплив орнаменту на формування сучасної української ідентичності проявляється через різноманітні форми культурної практики від повсякденного використання етно-стилізованих предметів до участі в національних святах та ритуалах (наприклад, феномен «Дня вишиванки») демонструє здатність орнаментального мистецтва консолідувати суспільство навколо спільних культурних цінностей та створювати відчуття національної єдності. Використання орнаментальних мотивів у сучасній архітектурі, зокрема в оформленні громадських будівель та житлових комплексів, свідчить про інтеграцію традиційної естетики в урбанізоване середовище. Освітні програми з вивчення традиційного орнаменту сприяють передачі культурних знань молодому поколінню та формуванню національної самосвідомості через розуміння символічних значень традиційних мотивів.

Висновки. За результатами проведеного дослідження узагальнено інформацію про історико-культурного розвитку українського орнаменту, визначено та охарактеризовано основні етапи його генези та еволюції, надано характеристика сучасних практик використання орнаментальних форм у візуальній культурі XXI ст. Виявлено, що

історія українського орнаменту демонструє спадковість традиції від прадавніх знакових систем до сучасного цифрового дизайну. Його розвиток відбувався через постійне оновлення форм при збереженні символічного змісту. У сучасній культурі орнамент виконує не лише естетичну, а й ідентифікаційну функцію, виступаючи засобом культурної пам'яті та самовираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко Т., Чистяков О. Тенденції застосування геометричних орнаментів у проектах графічного дизайну в Україні XXI ст. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2019. № 2(1). С. 51-66.
2. Гальчинська О., Мунтян В., Костенко І. Продукти графічного дизайну створені на основі традиційних українських розписів. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2024. № 4. С. 45-50.
3. Гоцалюк А. Українське декоративне ужиткове мистецтво – набуток духовної спадщини етносу. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2021. Вип. 2(174). Т. 2. С. 89-100.
4. Гурська А. Мова та граматики українського орнаменту: навч. посіб. Київ: Альтернативи, 2003. 135 с.
5. Завгородній Р. Орнаментальне оздоблення Софії Київської XI століття. *Visual culture of Ukraine*. 2023. №1. С. 12-22.
6. Захарчук-Чугай Р., Антонович А. Українське народне декоративне мистецтво. Київ: Знання, 2012. 342 с.
7. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках «великого стилю». Київ: Либідь, 2005. 280 с. з іл.
8. Китова С. Полотняний літопис України. Семантика орнаменту українського рушника. Черкаси: Брама, 2003. 223 с. : іл.
9. Кушнарєнко Н., Соляник А., Шевченко М. Українська вишивка як різновид документа. *Вісник ХДАК*. 2023. Вип. 64. С. 16-34.
10. Мельник І. Роль українського народного орнаменту в графіці стилю модерн: теоретичні та прикладні аспекти. *Вісник ЛНАМ*. 2019. № 41. С. 11-18.
11. Нікішенко Ю. Символіка окремих геометричних орнаментів української вишивки. *Наукові записки НаУКМА*. 2002. Т. 20-21. С. 76-80.
12. Нікішенко Ю., Пустовалов С. Про походження орнаменту та ранні етапи його розвитку. *Наукові записки НаУКМА*. 2012. Т. 127. *Теорія та історія культури*. С. 54-59.
13. Олійник М. Студії української орнаментики Ольги Косач: наукові та міжкультурні зрізи джерельної бази. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 4 (392). С. 94-109.
14. Павлуцький Г. Історія українського орнаменту / з передм. М. Макаренка; Укр. акад. наук, Всеукр. археол. ком., Від. мистецтва. Київ: З друк. Укр. акад. наук, 1927. С. 26, с. : іл.
15. Рихліцька О., Косик О. Орнаментальні мотиви в сучасних дизайн-практиках. *Українські культурологічні студії*. 2021. № 1 (8). С. 59-65.
16. Сиваш І. Українська витинанка в контексті етнодизайну: сучасні тенденції розвитку. *Вісник ЛНАМ*. 2024. Вип. 52. С. 111-118.
17. Скляр В. Народне вбрання Луганщини: етнічна традиція в контексті формування етнокультурного ландшафту регіону. *Ukrainian Studies*. 2024. № 2 (91). С. 189-205.
18. Тітор Д., Шостак В. Еволюція форм та символіка орнаментів української вишивки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 68(2). С. 125-133.
19. Чупріна Н. В., Терещенко О. В. Орнаментика в сучасному етнодизайні одягу: розвиток та доцільність застосування. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. №. 75(3). С. 111-120.
20. Янішевська Н. С. Теоретико-мистецтвознавчі підходи до розуміння появи суті орнаменту. *Вісник ХДАДМ*. 2012. №. 12. С. 113-118.

REFERENCES

1. Bozhko T., Chystiakov O. (2019) Tendentsii zastosuvannia geometrychnykh ornamentiv u proektakh hrafichnoho dyzainu v Ukraini XXI st. [Trends in the use of geometric ornaments in graphic design projects in Ukraine in the 21st century] *Demiurh: idei, tekhnolohii, perspektivy dyzainu*. 2(1). 51-66. [in Ukrainian].
2. Halchynska O., Muntian V., Kostenko I. (2024) Produkty hrafichnoho dyzainu stvoreni na osnovi tradytsiinykh ukrainskykh rozpysiv. [Graphic design products are based on traditional Ukrainian paintings] *Ukrainskyi mystetstovoznavchyi dyskurs*. 4. 45-50. [in Ukrainian].
3. Hotsaliuk A. (2021) Ukrainske dekoratyvne uzhytkove mystetstvo – nabutok dukhovnoi spadshchyny etnosu. [Ukrainian decorative applied art is an acquisition of the spiritual heritage of the ethnic group] *Multyversum. Filoosfskyi almanakh*. 2(174/2). 89-100. [in Ukrainian].
4. Hurska A. (2003) Mova ta hramatyka ukrainskoho ornamentu: navch. posib. [Language and grammar of Ukrainian ornament: a textbook]. Kyiv: Alternatyvy, 135. [in Ukrainian].
5. Zavhorodnii R. (2023) Ornamentalne ozdoblennia Sofii Kyivskoi XI st. [Ornamental decoration of Sofia of Kyiv XI century]. *Visual culture of Ukraine*. 1. 12-22. [in Ukrainian].
6. Zakharchuk-Chuhai R., Antonovych A. (2012) Ukrainske narodne dekoratyvne mystetstvo. [Ukrainian folk decorative art]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].

7. Kara-Vasyliieva T., Chehusova Z. (2005) Dekorativne mystetstvo Ukrainy XX stolittia. U poshukakh «velykoho styliu». [Decorative Art of Ukraine of the 20th Century. In Search of the "Great Style"]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
8. Kytova S. (2003) Polotnianyi litopys Ukrainy. Semantyka ornamentu ukrainskoho rushnyka. [The Cloth Chronicle of Ukraine. Semantics of the Ukrainian Towel Ornament]. Cherkasy: Brama. [in Ukrainian].
9. Kushnarenko N., Solianyk A., Shevchenko M. (2023) Ukrainska vyshyvka yak riznovyd dokumenta. [Ukrainian embroidery as a type of document]. *Visnyk KhDAK*. 64. 16-34. [in Ukrainian].
10. Melnyk I. (2019) Rol ukrainskoho narodnoho ornamentu v hrafitsi styliu modern: teoretychni ta prykladni aspekty. [The role of Ukrainian folk ornament in modernis graphics: theoretical and applied aspects]. *Visnyk LNAM*. 41. 11-18. [in Ukrainian].
11. Nikishenko Yu. (2002) Symvolika okremykh heometrychnykh ornamentiv ukrainskoi vyshyvky. [Symbolism of individual geometric ornaments of Ukrainian embroidery]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 20-21. 76-80. [in Ukrainian].
12. Nikishenko Yu., Pustovalov S. (2012) Pro pokhodzhennia ornamentu ta ranni etapy yoho rozvytku. [On the origin of the ornament and the early stages of its development]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 127. Teoriia ta istoriia kultury. 54-59. [in Ukrainian].
13. Oliinyk M. (2021) Studii ukrainskoi ornamentyky Olhy Kosach: naukovy ta mizhkulturni zrizy dzherelnoi bazy. [Studies of Ukrainian Ornament by Olga Kosach: Scientific and Intercultural Sections of the Source Base]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia*. 4 (392). 94-109. [in Ukrainian].
14. Pavlutsnyi H. (1927) Istorii ukrainskoho ornamentu [History of Ukrainian Ornament] / z peredm. M. Makarenka; Ukr. akad. nauk, Vseukr. arkeol. kom., Vid. mystetstva. Kyiv: Z druk. Ukr. akad. nauk. [in Ukrainian].
15. Rykhlytska O., Kosyk O. (2021) Ornamentalni motyvy v suchasnykh dyzain-praktykakh. [Ornamental Motifs in Modern Design Practices]. *Ukrainski kulturolohichni studii*. 1 (8). 59-65. [in Ukrainian].
16. Syvash I. (2024) Ukrainska vytynanka v konteksti etnodyzainu: suchasni tendentsii rozvytku. [Ukrainian embroidery in the context of ethnodesign: modern development trends]. *Visnyk LNAM*. 52. 111-118. [in Ukrainian].
17. Skliar V. (2024) Narodne vbrannia Luhanshchyny: etnichna tradytsiia v konteksti formuvannia etnokulturnoho landshtafu rehionu. [Folk costume of Luhansk region: ethnic tradition in the context of the formation of the ethnocultural landscape of the region.]. *Ukrainian Studies*. 2 (91). 189-205. [in Ukrainian].
18. Titor D., Shostak V. (2023) Evoliutsiia form ta symbolika ornamentiv ukrainskoi vyshyvky. [Evolution of forms and symbolism of ornaments of Ukrainian embroidery]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 68(2). P. 125-133. [in Ukrainian].
19. Chuprina N., Tereshchenko O. (2024) Ornamentyka v suchasnomu etnodyzaini odiahu: rozvytok ta dotsilnist zastosuvannia. [Ornamentation in modern ethnic clothing design: development and feasibility of application]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 75 (3). 111-120. [in Ukrainian].
20. Ianishevska N. (2012) Teoretyko-mystetstvoznavchi pidkhody do rozuminnia poiavy suti ornament. [Theoretical and art-historical approaches to understanding the emergence of the essence of ornament]. *Visnyk KhDADM*. 12. 113-118. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025